

Titel

Burgerschapsonderwijs in het primair en voortgezet onderwijs

Anne Bert Dijkstra (UvA), Els Kuiper, Guuske Ledoux & Ineke van der Veen (Kohnstamm Instituut):
Burgerschapsonderwijs in het primair en voortgezet onderwijs
ivanderveen@kohnstamm.uva.nl

Samenvatting

Op basis van een gecombineerd onderzoek van onderwijsonderzoekers en onderwijsinspecteurs geeft dit onderzoek inzicht in de stand van zaken van het burgerschapsonderwijs op scholen voor basis- en voortgezet onderwijs. Met gebruikmaking van zelfrapportages van schoolleiders en leraren, gesprekken met leerlingen, leraren en schoolleiders, en observaties en evaluaties van inspecteurs, wordt inzicht gegeven in de kenmerken van burgerschapsvorming. De onderwijsinspectie verbindt aan de bevindingen de conclusie dat de ontwikkeling van het burgerschapsonderwijs in Nederland stagneert. [74]

Divisie

Onderwijs en samenleving

Key words

Basisonderwijs, voortgezet onderwijs, burgerschapsonderwijs, kwaliteit, sociale cohesie

Onderzoeksdoel

Voor scholen in Nederland bestaat de wettelijke verplichting aandacht te besteden aan burgerschap. Scholen zijn vrij in de invulling ervan, waardoor schoolverschillen groot kunnen zijn. Niet alleen door verschillende organisatorische keuzes en invullingen van het curriculum, maar ook omdat de opvattingen over wat burgerschap is, uiteen kunnen lopen. De kans op effectief burgerschapsonderwijs wordt vergroot als burgerschap een structureel onderdeel van het onderwijs is (o.a. Nieuwelink e.a., 2016). Burgerschapsonderwijs blijkt echter vaak weinig planmatig en resultaatgericht en inzicht in resultaten van inspanningen ontbreekt (bijv. Inspectie van het Onderwijs, 2014). Dit onderzoek is erop gericht om meer inzicht te krijgen in hoeverre en hoe scholen de burgerschapsopdracht invullen en daarbij verschillen tussen scholen bestaan.

Theoretisch kader

Burgerschap is een breed begrip, dat meerdere dimensies omvat en waarbinnen verschillende conceptualiseringen mogelijk zijn (Nieuwelink e.a., 2016). Er zijn meer sociaal en meer politiek getinte opvattingen, meer pedagogische en meer cognitieve insteken, meer impliciete/indirecte en meer expliciete/directe benaderingen (Peschar e.a., 2010). Bovendien is er variatie naar leeftijdsgroep, schooltype en niveau (Ten Dam & Volman, 2000; Leenders e.a., 2008). Visies van scholen op burgerschapsonderwijs zijn vaak abstract en algemeen. Leraren worstelen met het thema (Willems e.a., 2015). Ook is er een relatie met achtergrondkenmerken van scholen: bijvoorbeeld denominatie omdat burgerschapsonderwijs waardengevoelig kan zijn.

Onderzoeksmethode

De gegevensverzameling vond plaats op een representatieve groep van 119 po- en 56 vo-scholen. Per school werden de directeur en ongeveer 10 leraren gevraagd een internetvragenlijst in te vullen, die zich richtte op onder meer visie en sturing, belang, doelen en redenen, en de inrichting van het curriculum. Op circa 30% van de scholen vond vervolgens een inspectieonderzoek plaats, en werden gegevens verzameld door gesprekken met leerlingen, leraren en directeuren, lessen geobserveerd en documenten bestudeerd.

Resultaten en conclusies

Nagenoeg alle scholen geven invulling aan de wettelijke verplichting tot bevordering van burgerschap. Van een planmatig en samenhangend aanbod, gericht op realisering van geconcretiseerde leerdoelen is vaak geen sprake. Scholen hebben geen inzicht in de resultaten van leerlingen. Visies op burgerschapseducatie blijken in veel gevallen weinig geconcretiseerd te zijn. Leraren in het po leggen meer nadruk op doelen die gaan over persoonsvorming (zoals

ontwikkeling van zelfstandigheid) en interpersoonlijke ontwikkeling/vaardigheden (zoals omgaan met verschillen). In het vo worden doelen op maatschappelijk terrein (zoals bevorderen van een democratische houding) relatief vaker onderschreven. Scholen geven aan weinig belemmeringen te ervaren; onderwijsinspecteurs zien die wel. De onderwijsinspectie trok uit de verzamelde gegevens de conclusie dat de ontwikkeling van het burgerschapsonderwijs stagneert.

Wetenschappelijke betekenis

In de literatuur wordt veel nadruk gelegd op de mogelijkheden van het onderwijs om een bijdrage te leveren aan burgerschapscompetenties van jongeren (bijv. Biesta, 2012). De kennis over de effectiviteit van scholen op dit terrein is echter nog beperkt (zie Dijkstra, 2012). Meer aandacht is nodig voor factoren die maken dat inbedding van burgerschapsonderwijs op de ene school veel beter lukt dan op de andere.